

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

У статті проведено аналіз ринку праці в регіональному розрізі. Доведено, що в сучасних умовах збільшується дисбаланс між попитом та пропозицією на ринку праці. Визначено фактори, які здійснюють найбільш суттєвий вплив на формування ринкової ситуації та виділено проблеми пов'язані з розвитком регіонального ринку праці в Україні.

The article analyzes the labor market in the regional context. It is proved that under modern conditions increases the imbalance between supply and demand in the labor market. The factors that carry the most significant influence on the market situation and highlighted the problems associated with the development of the regional labor market in Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ефективний розвиток регіональної економіки залежить від успішного функціонування системи регіональних ринків. Вони забезпечують матеріальні, фінансові, інформаційні та міграційні потоки, за допомогою яких здійснюється їх взаємодія. Особливе місце в системі регіональних ринків належить ринку праці.

Регіональний ринок праці функціонує під впливом соціально-демографічних, економічних, екологічних, природно-кліматичних факторів. Економічне зростання в регіоні безпосередньо залежить від якості та кількості трудових ресурсів, що є основним фактором виробництва, і ефективності їх використання. У той же час попит на робочу силу і структура зайнятості населення визначаються економічним розвитком регіону. На відміну від інших ринків ринок праці має соціальну спрямованість, що обумовлює його значущість для регіону. З одного боку, доходи від трудової діяльності є основою добробуту більшої частини населення, з іншого – неповна зайнятість веде до негативних наслідків, які виражаються у зростанні соціальної напруги, погіршенні соціально-економічних показників регіону.

Таким чином, регіональний ринок праці є однією із соціально-економічних підсистем регіону. У зв'язку із цим комплексне вивчення проблем ринку праці на регіональному рівні, дослідження його перспектив і напрямів розвитку є важливими не тільки в теоретичному, а й у практичному аспекті [1].

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Серед вітчизняних учених економістів, які займалися дослідженням ринку праці в регіональному розрізі можна назвати: Д. П. Богиню, Н. П. Борецьку, Н. Ю. Брюховецьку, В. М. Василенка, О. В. Волкову, В. М. Гриньову, О. А. Грішнову, Б. Т. Кляненка, А. М. Колота, О. А. Кратта, В. В. Онікієнка, П. Г. Перерву, І. Л. Петрову, І. Б. Швець. Серед зарубіжних авторів можна виділити: Н. Т. Вишневу, Б. М. Генкіна, Р. П. Колосову, Т. З. Матрусову, А. Маршала, Г. Г. Мелікьяна та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. За оцінками вітчизняних вчених економістів вихід ринку праці України з кризового стану можливий лише за рахунок стабільного економічного зростання на регіональному рівні, що дозволить створити передумови для збільшення рівня зайнятості та доходів населення, підвищити продуктивності його праці [2–6]. У той же час вони зауважують, що існування об'єктивної нерівномірності виходу з кризи окремих регіонів пояснюється істотними відмінностями у співвідношенні інтенсивних та екстенсивних факторів, наявною диспропорцією між попитом та пропозицією на регіональних ринках праці та різноспрямованістю розвитку окремих їх сегментів.

Постановка завдання. Метою статті є окреслення кола проблем, що існують на регіональних ринках праці в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Регіональна політика у сфері зайнятості об'єднує в собі різні по пріоритетності напрями розвитку ринку праці, ґрунтується на чіткому розділенні повноважень центральних і місцевих виконавських органів влади, діяльність яких забезпечує підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону, сприяє ефективному використанню його трудового потенціалу.

За даними Державної служби статистики України потреба підприємств у працівниках за видами економічної діяльності на початок 2012 року в державі в цілому склала 59,3 тис. осіб, що на 8,0 % менше, ніж у 2010 році, що свідчить про напруженість ситуації на регіональних ринках праці. Використовуючи процедуру кластерного аналізу було проведено групування регіонів України за потребою підприємств у працівниках за видами економічної діяльності у 2010–2011 роках. Регіони розділилися наступним чином:

- до першої групи увійшли регіони, що мають середній попит на робочу силу: Волинський, Закарпатський, Житомирський, Миколаївський, Одеський, Полтавський, Сумський, Тернопільський, Херсонський, Чернігівський;
- до другої групи увійшли регіони, які мають високий попит на робочу силу. До таких належать: Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Київський, м. Київ, Харківський;
- до третьої групи було віднесено регіони, які мають найменший попит на робочу силу – це АР Крим, Вінницький, Івано-Франківський, Кіровоградський, Луганський, Львівський, Рівненський, Хмельницький, Черкаський, Чернівецький, м. Севастополь.

Отже, можна зробити висновок, що особливо уважно необхідно відстежувати ситуацію в регіонах, які потрапили до першої групи та мають найнижчий показник у ній та розробляти механізми спроможні покращити ситуацію, що склалася в регіонах, які потрапили до третьої групи. У протилежному випадку – це може спричинити подальше заглиблення кризового стану, для якого характерна відсутність механізму «саморегулювання», поява тенденції до стихійного «самовідтворення», низька сприйнятливість до зовнішніх впливів і антикризових заходів. Оздоровленню таких регіональних ринків праці перешкоджають інерційні процеси: повільна ротація безробітних; обмежена пропозиція робочих місць, збільшення тривалості безробіття [2–7].

За 2009–2010 р. в Україні загальна кількість безробітних зменшилася на 9%, що складає майже 173,2 тис осіб [1]. Регіони за рівнем безробіття населення (за методологією МОП) за допомогою процедури кластерного аналізу було об'єднано в такі групи:

- перша група об'єднала регіони з середнім рівнем безробіття населення. До неї увійшли: АР Крим, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька;
- в другу групи увійшли регіони з низьким рівнем безробіття населення - Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Одеська, Харківська, м. Київ;
- третю групу складають регіони, що мають високий рівень безробіття населення – Вінницька, Волинська, Житомирська, Луганська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Черкаська, Чернігівська, м. Севастополь.

Таким чином, можна зробити висновок, що в регіонах України тенденція збільшенням попиту на робочу силу не співпадає з тенденцією збільшення рівня безробіття населення тобто має місце неузгодженість попиту і пропозиції на ринку праці, в результаті чого безробітні не можуть знайти нове місце роботи. Як безробітні, так і роботодавці втрачають довіру до офіційної біржі праці, так як перші не можуть знайти відповідальних їх вимогам вакансій, у той час як вакансії підприємств не

користуються популярністю, і це знижує бажання брати участь у ярмарку вакансій ще раз. Фактор обмеженого набору вакансій негативно впливає на бажання зареєструватися на біржі праці, і тільки близько 15% втратили роботу поспішають зробити це.

Якісний склад заявлених вакансій залишається незмінним: зберігається невідповідність структури вакансій, що пропонуються професійно-кваліфікаційному складу зареєстрованих безробітних. У структурі вакансій, як і раніше переважає попит на робітничі професії з відносно низькою заробітною платою, непривабливими або важкими умовами праці. Це пояснюється тим, що такі робочі місця не користуються популярністю у працівників, особливо коли є інші можливості для зайнятості. Отже, збереження й надалі подібної ситуації може негативно впливати на стан реєструемого ринку праці.

Високі темпи економічного зростання неможливі без розвитку гнучкого ринку праці та створення ефективних робочих місць, для чого необхідно вдосконалити трудове законодавство; підвищити якість зайнятості та якість надання державних послуг у сфері сприяння зайнятості населення.

Важливим завданням залишається раціоналізація структури зайнятості на базі поліпшення якості робочої сили, розвитку її професійної мобільності, удосконалення політики оплати праці та створення сучасних високотехнологічних робочих місць відповідно до завдань модернізації економіки. Поточні результати та прогнозні значення кількісних та якісних критеріїв ефективності політики на ринку праці наведено в табл. 1 [8].

Таблиця 1

Кількісні та якісні критеріїв ефективності політики держави на ринку праці

Показники	2010 факт	2011 очікуване	2012 прогноз
Рівень зайнятості у віці 15 – 70 років (за методологією МОП), відсотків	58,5	58,7	59,0
Рівень безробіття населення у віці 15 – 70 років (за методологією МОП), відсотків	8,1	7,6-8,1	7,2-7,7
Кількість зайнятих економічною діяльністю у віці 15 – 70 років, млн. осіб	20,3	20,6-20,4	20,7- 20,5
Кількість безробітних у віці 15 – 70 років (за методологією МОП), млн. осіб	1,8	1,7-1,8	1,6-1,7
Продуктивність праці, у відсотках до попереднього року, відсотків	103,8	104,1	105,7

За наведеними даними в табл. 1 можна зробити наступний висновок, що в посткризових умовах особливої актуальності потребує вирішення питання врівноваження регіональних ринків праці, тому, що без реалізації конкретних заходів державної політики у сфері зайнятості не можна подолати напружену ситуацію на них, так як попит на працю є похідним від кінцевого попиту на продукцію виробництв, і, отже, знаходиться в безпосередній залежності від динаміки макроекономічних показників. Отже, по ряду напрямків макроекономічної політики держави, особливо необхідно виокремлювати саме політику у сфері зайнятості, як першорядну за значимістю у вирішенні зняття напруги в процесі вирішення соціальних проблем і не допущенню їх нагнітання. Аналіз та систематизація останніх досліджень вітчизняних та закордонних вчених у сфері зайнятості населення на регіональних ринках праці дозволив сформулювати наступні положення:

- про необхідність узгодження цілей та завдань, що покладено в основу процесу структурної перебудови промислового комплексу країни із цілями та завданнями соціальної політики держави, яка спрямована на підтримку і розвитку зайнятості населення;
- про можливість держави самостійно забезпечити основні потреби свого населення

(енергія, продукти харчування, ліки, обороноздатність або звичайна безпека, інтелектуальний і духовний розвиток) в умовах депопуляції, простого відтворення, а також розширеного відтворення населення;

- про взаємодію держави та її товаровиробників на світовому ринку з міжнародним поділом праці, та можливість останніх адаптуватися до нових умов співпраці;
- про важливість моніторингу соціально-економічного стану регіонів, і, відповідно, оцінки масштабів адресної підтримки депресивних регіонів;

Пріоритетним напрямом національного ринку праці стане проведення активної політики зайнятості, яка орієнтуватиметься насамперед, на економічні заходи, зокрема навчання і підвищення кваліфікації, створення нових робочих місць. Вирішення проблем зайнятості на ринку праці здійснюватиметься шляхом [2–9; 19].

У 2013 році:

- удосконалення нормативно-правової бази у сфері зайнятості населення;
- запровадження на державному рівні прогнозування попиту на робочу силу у професійному розрізі;
- здійснення заходів щодо підтримки зайнятості інвалідів та інших не конкурентних на ринку праці груп населення;
- стимулювання самозайнятості та підприємництва;
- удосконалення професійної підготовки кадрів, підвищення якості робочої сили (проведення профорієнтаційної роботи серед населення, у тому числі незайнятих осіб та молоді, яка навчається).

У 2014 році:

- стимулювання роботодавців та найманих працівників до покращення якості робочої сили та вирівнювання диспропорцій у її попиті та пропозиції;
- подальша легалізація трудових відносин;
- формування продуктивної зайнятості шляхом реалізації довгострокових інвестиційних проектів;
- збільшення обсягів охоплення безробітних активними заходами державної підтримки;
- здійснення профілактичних заходів вивільнення на підприємствах;
- збільшення обсягів надання державної допомоги безробітним для зайняття підприємницькою діяльністю та дотацій роботодавцям на створення нових робочих місць;
- створення механізму ефективного залучення трудових мігрантів у національну економіку;
- стимулювання зайнятості у сфері надання соціальних послуг;
- розширення мережі навчальних закладів, у яких упроваджуватимуться інноваційні технології навчання;
- підтримка зайнятості у сільській місцевості та в інших пріоритетних галузях економіки;
- активізація підтримки зайнятості у регіонах з найвищим рівнем безробіття, а також розширення сфер прикладання праці у сільській місцевості та інших пріоритетних галузях економіки.

Таким чином, наведена Державна програма економічного і соціального розвитку України на 2012 рік та основні напрями розвитку на 2013 і 2014 роки не враховує специфічних особливостей кожної групи регіонів.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, проведене дослідження дозволяє визначити певні проблеми, які існують на регіональних ринках праці:

- залежність сфери виробництва та економіки регіону від політичних установок і догм;
- відсутність чітких узгоджених орієнтирів загальноекономічного розвитку, його

пріоритетів (це збільшує невизначеність економічного середовища і ускладнює реалізацію цілісної політики в сфері зайнятості населення);

- ослаблення довіри населення до держави і її соціально-економічної політики;
- зниження трудової мотивації та посилення мотивації на виживання, а не на розвиток, що є базою для виникнення тіньової економіки (приховування доходів, кримінальних відносин);
- низький рівень інвестиційної активності на регіональному рівні;
- низька конкурентоспроможність продукції ряду галузей у порівнянні з імпортом;
- високі темпи соціальної стратифікації, яка знаходить своє вираження в швидкій поляризації суспільства за рівнем доходів;
- наявність істотного розриву між доходами однойменних професійно-кваліфікаційних груп з різних сфер і секторів зайнятості;
- розрив між доходами населення великих і провінційних міст, сільською місцевістю;
- невідповідність між мінімальною заробітною платою, пенсіями, допомогою по безробіттю, соціальними виплатами та розміром прожиткового мінімуму відповідно до економічних реалій.

Отже, ситуація на регіональному ринку праці визначається, з одного боку, розвитком структурної кризи і спадом виробництва, а з іншого – практично відмовою держави від регулюючих впливів у сфері пропозиції робочих місць. Останнє пов'язано, насамперед, з тривалим падінням інвестиційної активності. Позитивні тенденції останніх двох років, викликані господарським підйомом і поступовою адаптацією ринку праці до ринкових економічних умов, не є стійкими.

В подальшому, перспективним напрямком дослідження є відстеження та оцінка стану ринку праці з метою визначення подальших перспектив його розвитку.

Список використаної літератури

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
2. Коровкин А. Г. Структурная асимметрия / А. Г. Коровкин // Отечественные записки. – 2003. – № 3. – С. 13–18.
3. Коровкин А. Г. Динамика занятости и рынка труда / А. Г. Коровкин. – М.: Макс Пресс, 2001. – 320 с.
4. Лібанова Е. М. Ринок праці в економічній системі: [навч. посіб.] / Е. М. Лібанова, Д. П. Мельничук. – Житомир: Жіті, 2002 – 202 с.
5. Масаков В. Региональная социально-экономическая асимметрия / В. Масаков // Вопросы статистики. – 1998. – № 11. – С. 23–27.
6. Ревенко. А. Асимметрия регионального развития / А. Ревенко // Зеркало недели. – 2006. – № 18(597). – С. 30–32.
7. Кремень О. І. Статистичне дослідження зайнятості населення (регіональний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.03.01 / О. І. Кремень. – К.:, 2006. – 21 с.
8. Державна програма економічного і соціального розвитку України на 2012 рік та основні напрями розвитку на 2013 і 2014 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr-admin.gov.ua>.
9. Головач А. В. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика: [навч. посіб.] / А. В. Головач, В. Б. Захожай, Н. А. Головач. – К.: КНЕУ, 2005. – 333 с.
10. Національна бібліотека України імені Вернадського. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua.

Прийнято до друку 24.04.2012